

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 30 Volume: 7 Issue: 30

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HALKEVLERİ MÜZE VE SERGİ (TARİH) ŞUBESİ'NİN FAALİYETLERİNDE HALK KÜLTÜRÜNÜ KORUMA DÜŞÜNCESİ

IDEA OF PROTECTION FOLK CULTURE IN THE ACTIVITIES OF COMMUNITY CENTER MUSEUM AND EXHIBITION (HISTORY) BRANCH

Altuğ ORTAKCI*

Öz

Halkevleri, Türk ulusunun ve halkının cumhuriyeti özümsemesine katkıda bulunmak, çağdaş Batı uygarlığı doğrultusunda sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan geliştirilmesi amacıyla Şubat 1932'de kurulmuştur. Bu amaçlar doğrultusunda açılan Halkevlerinin toplam dokuz şubesi bulunmaktaydı. Bu makalede somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması noktasında halkevlerinin dokuz şubesinden biri olan müze ve sergi (tarih) şubesinde yapılan folklor ve etnografya çalışmaları üzerinde durulacak ve yapılan çalışmalarda koruma algısının ne olduğu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Müze ve Sergi Şubesi, Koruma.

Abstract

Community Centers were established on February, 1932 with the purpose of socially, economically and culturally in the direction of modern Western civilization. Opened in accordance with these purposes, Community Centers had totally nine branches. On this essay, it would be dwelled on folklore studies that have been carried out on museum and exhibition (history) branch which is one of community center branches about protecting tangible and intangible cultural heritage and would be evaluated what protecting perception is on studies carried out.

Keywords: Community Centers, Museum and Exhibition Branch, Protecting.

Giriş

Halkevleri, tarihsel bir gelişim ve oluşum süreci sonucu doğmuş olan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, başka bir deyişle Türk İnkılâbının toplumsal bir değişim ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Çağın gelişmiş toplumları baş döndürücü bir hızla ilerliyor, insanlığın önüne yepyeni ufuklar açıyordu. Türk milleti bu yarışta geri kalmaz, çağın dışında yaşayamazdı, çağı yakalamanın da ötesinde çağı geçmek zorundaydı (Toksoy, 2007: 7).

Atatürk'ün düşüncesine göre, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu amacı gerçekleştirmek için millet olmayı ve milletçe kalkınmayı başarmak zorundaydı. Bu düşünceyle önce halkın eğitilmesi, yetiştirilmesi ve onun çağa ayak uydurması için güçlü bir atılım yapılması gerekiyordu. İşte yapılacak olan bu atılım halkevlerinin bünyesinde hayat bulacaktı. Bu husus halkevleri talimatnamesinde de bizzat dile getirilmiş ve halkevlerine duyulan ihtiyaç; "Kazanılan bütün başarılar son derece önemli olmakla birlikte ulaşılan sonuç,

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

üzerinde bulunduğumuz yolun henüz başlangıcı demektir. Kazanılan her merhale yeni bir terakki ve tekâmül hedefinin yol başıdır” cümleleriyle açıklanmıştır (Toksoy, 2007: 7).

Ülkenin yönetimini elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk milletini medeniyet sahasında lâıyk olduğu mevkie, en yüksek dereceye çıkarmayı hedef olarak benimsemiş, milletin içinde bulunduğu durumu iyi bir şekilde değerlendirerek bu durumdan çıkış noktası aramıştır. Özellikle son üç asırlık siyasî ve sosyal gerileme karşısında başka milletlerin ilerleme yolunda kaydettikleri mesafe Türk milletinin daha fazla çalışması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı bütün memleketin yeni bir mücadele ve ilerleme ruhu ile donatılması gerekiyordu. Bu açıdan diğer ülkelerdeki durum incelenerek örnek alınacak önemli hususlar tespit edilmişti. Örneğin Macaristan’da 1867’den beri millî kültür cemiyetleri açılmaya başlamıştı. Çekoslovakya’da dört yüze yakın kültür yurdu mevcuttu. İtalya’da son derece iyi şartlarda çalışmalarını devam ettiren millî kültür teşkilatı ve bu teşkilatın 1.586 kültür derneği mevcuttu. Dünyanın bütün ileri ülkelerinde kültür çalışmalarının bu şekilde devam ettirilirken, bu hususta diğer milletlerden çok daha fazla çalışmaya ihtiyacı olan, Türkiye Cumhuriyeti’nin bu açığı kapatması gerekiyordu (Toksoy, 2007: 29).

Bu dönemde köylüsüyle kentlisiyle Türk vatandaşı, dünyanın gidişine ayak uydurmak ve ülke yönetimini tanımak için yeni bilgilere ne kadar muhtaç ise aydın kişiler de halkın öz benliğinde yaşayan millî değerlerini tanımaya o ölçüde muhtaçtı. Bu değerleri gün ışığına çıkarmak, bunlardan çağdaş anlayış içerisinde yeni yeni millî değerler yaratmak da halkevlerinin tarihî ve millî bir görevi oluyordu. Kurulan halkevleri belirli bir sınıf ve zümrenin, belirli bir siyasî düşünce mensuplarının değil, tüm ülke halkının evi olacaktı. Türk milleti; açılan bu kültür ocaklarında genci, yaşlısı, kadını, erkeği, köylüsü, kentlisi, okumuşu, okumamışsı ile buluşacak, kaynaşacak ve çağın değerleri yönünde ve millî birlik içerisinde eğitilip geliştirilecekti (Toksoy, 2007: 7).

Halkevleri böyle bir heyecan ve böyle bir zihniyetle açılmış, köyle kent arasında, köylü ile kentli arasında, çeşitli meslek grupları, yaş grupları, düşünce ayrılıkları arasında bir anlaşma ve yakınlaşma sağlamaya çalışılmıştır.

Halkevlerinin açılmasına dair düşüncelerin temelinde yatan bu amaçların diğer tarafında halkevlerinin kurulması, ülkedeki yönetici kesimin dünya bunalımı karşısındaki sorunlarını ekonomik açıdan çözemeyince bu kez ideolojik açıdan geliştirilecek bir çözüme öncelik tanınmasıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yokluğu duyulan yeni örgütlenme olayı, işte tam bu sırada gündeme geldi. Ekonomik sarsıntının ülke çapında büyük tartışmalar yaratmasından çekinen yönetim tam bu sırada yeni bir heyecanı başlatmak ve devlet-halk arasındaki kopukluğu gidermek üzere Halkevlerinin kuruluşunu gerçekleştirdi (Çeçen, 1990: 106-107). Cumhuriyet Halk Fırkası’nın üçüncü büyük kongresi halkevlerinin kurulmasına karar vermiştir. 19 Şubat 1932 tarihinde halkevleri resmi olarak kuruldu. Eski Türk Ocağı binası yeni Halkevlerinin yeni genel merkezi olarak saptandığı için açılış töreni burada yapıldı (Çeçen, 1990: 111).

1. Halkevlerinin Kuruluş Amaçları ve Misyonu

Halkevleri iki önemli misyonla faaliyete geçtiler. Bunlardan ilki Türk Ocakları ve Köycüler Cemiyeti gibi kökleri Jön Türk Devrimine kadar uzanan bir sosyal reform misyonuydu. Diğer ise yeni devletin Batılılaşma projesini pratiğe geçirecek sanatsal ve kültürel faaliyetleri başlatmak ve yürütmektir. Bu ikinci misyonun kendi içindeki en önemli ikilemi Batılı kültür formlarını tanıtmak ve yaygınlaştırma çabalarını, bir milli kültür repertuarı oluşturmak için yerel derlemelere olan bağımlılıkla uzlaştırma zorunluluğuydu. Bu bağlamda, halkevlerinin kültürel reforma yönelik faaliyetleri Ziya Gökalp’in “hars” ve “medeniyet” kavramlarının yaşama geçirilmeye çalışıldığı bir proje olarak da görülebilir (Öztürkmen, 2006: 70- 71).

Halk evlerinin amacı: Ulusu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideale bağlı bir halk kütlesi düzeyinde örgütlemek; kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek

toplum olmayı sağlamak; ulusal birliği oluşturan, ulusun ruhunu biçimlendiren ve güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek; köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek geliştirecek köycülük çalışmalarının yürütmek, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ana ilkelerini ve bunların ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan merkez biçimine dönüştürülmesinin sağlamak, kısa zamanda toplumsal ve kültürel kalkınmayı sağlayarak Türk toplumunun devletin çağdaşlaşma savaşına katkılarını arttırmaktır (Çeçen, 1990: 122-123).

2. Halkevi Şubeleri (Çalışma Kolları)

Bir halkevinin asli organları onun faaliyet kollarıydı. Kuruluğu tam olarak gerçekleşmiş bir halkevinin dokuz tane çalışma kolu bulunuyordu (CHPHÖ, madde 4):

- 1) Dil Tarih Edebiyat Şubesi
- 2) Ar Şubesi
- 3) Gösterit Şubesi
- 4) Spor Şubesi
- 5) Sosyal Yardım Şubesi
- 6) Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- 7) Kitapsaray ve Yayın Şubesi
- 8) Köycülük Şubesi
- 9) Müze ve Sergi Şubesi

Halkevlerinin kuruluş yılı olan 1932 ile Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nin hazırladığı ve Halkodalarının kurulduğu yıl olan 1940 arasında hem Şube adlarında hem de Şubelerin etkinlik alanlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu isim değişikliklerinin biri de Müze ve Sergi Şubesi'nin Tarih Müze Şubesi olarak değiştirilmesidir (Şimşek, 2002: 75).

3. Kültürel Mirasın Korunması ve SOKÜM

Şüphesiz halkevlerinin bu aşamalarına değinmeden doğrudan onun bir faaliyet alanı olan müze ve sergi Şubesi ele alınamazdı. Şimdi konunun sınırları içerisinde kalarak UNESCO'nun kültürel mirasın korunması amacıyla gerçekleştirdiği çalışmalara ve SOKÜM sözleşmesinde yer alan "koruma" düşünçesine bakalım.

Kısa adı UNESCO olan ve Genel Merkezi Paris'te bulunan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik sözleşmeler hazırlanmıştır. UNESCO, kuruluşundan itibaren "folklor", "halk Kültürü", "sözlü Kültür", "Geleneksel Kültür" olarak yer verdiği miras alanını 17 Ekim 2003 tarihinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi olarak kabul etmiştir.

Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur (SOKÜM, 2. madde, 1. fıkra).

Bu sözleşme ile somut olmayan kültürel mirası korumak; ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliğe sağlamak; uluslararası işbirliğe ve yardımlaşmayı sağlamak (SOKÜM, 1. madde) amaçlanmıştır.

Bu amaçlar arasında yer alan “Koruma” terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir (SOKÜM, 2. madde 3. fıkra).

4. Halkevlerinin Folklor Çalışmaları

Halkevlerinde folklorla ilgili faaliyetler tek bir şube altında örgütlenmemiş, “Dil, Edebiyat ve Tarih”, “Müze ve Sergi”, “Güzel Sanatlar”, “Temsil”, “Spor”, “Köycülük”, “Kütüphane ve Neşriyat” şubelerinin çatısı altında yapılmaktaydı. Bu şubeler altında yürütülen folklor çalışmaları, derlemeleri ve halk sanatına dair türlü icraların ortak özelliği, bunların tamamen o yörede çalışan devlet hizmetlileri veya yerel araştırmacıların amatör bir ruhla ve el yordamıyla yaptıkları faaliyetler olmasıydı. Akademik folklor standartlarından uzak da olsalar, bu ilk folklor çalışmalarının uzun vadede önemli katkıları da oldu. Bir yandan yerel tarih ve kültür birikiminin değerli ve korunması gereken bir alan olduğu bilincini yerleştirmeleri, *folklor derlemeciliğine* popüler bir anlamda belli bir meşruiyet sağladı. Öte yandan ülkenin değişik yerlerinin folkloruna dair bir bilgi akışı sağlayarak ve bu bilgileri milli sınırlar içinde yayarak zaman içerisinde belli bir “milli folklor repertuarı” oluşmasına zemin hazırladı. (Öztürkmen: 2006, 116). Görüldüğü gibi halkevlerinin folklor çalışmalarındaki temel prensibi halk kültürünün, bilgisinin derlenmesiydi. Ve bu derleme faaliyetlerindeki asıl amaç halk kültürü unsurlarının kaybolmasını önlemektir. Böyle bir düşünce Grimm Kardeşlerin çalışmalarından bu yana devam etmekte olan derleme faaliyetlerinin bir devamı olarak ülkemizde de halkevleri bünyesinde görülmesi olarak düşünülebilir. Bu derleme faaliyetlerini “koruma” düşüncesinde ele aldığımız zaman ise derlemenin halk kültürünü yaşatmak ya da aktarmak değil sadece muhafaza etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Karagöz ve Ortaoyunu gibi geleneksel drama formları “Temsil” şubelerinde oynandı; yerel dialektler, atasözleri, hikâyeler “ Dil, Edebiyat ve Tarih” şubelerinde teşvik gördü. Halk müzeciliğine dair derlemeler “ Güzel Sanatlar” şubesi çatısı altında yapılırken, “ Spor” şubeleri cirit ve güreş gibi geleneksel sporların icrasına alan açtılar. Daha sonra “milli kıyafet” adıyla sınıflandırılacak yerel giysiler ve eşyaların toplanması, muhafaza edilmesi yönünde Halkevlerinin uyarıcı önemli bir rolü oldu. (Öztürkmen, 2006: 117). Halkevlerinin şubelerinin folklor çalışmalarıyla “Temsil Şubesi”nin çalışmalarının 1970’lerde özellikle Almanya’da yeşermeye başlayacak olan halk kültürün başka bir boyutu olan “uygulama” alanına yaklaştığı görülebilir. Karagöz ve Ortaoyunu’nun canlandırılması “yaşatılması” demektir. Türk kültüründe önemli gösteri sanatlarından olan “Karagöz” ve “Orta Oyunu”nun metin bağlamında derlenip arşivlenmesi tasvirlerin, tekniğin ve icrasının kaybolmasına neden olabilirdi. Halkevlerinin “Temsil Şubesi”nin yaptığı çalışmalar bu anlamda önemlidir.

Halk müziği ve oyunları konusunda halkevleri birçok çalışma yaptı. Ankara radyosunda on beş günde bir yayınlanan “halkevleri sanat ve folklor” saatleri bu ilginin yayılmasında önemli bir etken oldu. Bu radyo saatlerine bazı halkevleri aktif olarak katılıyor ve kendi yörelerinden derledikleri müzik malzemesini halka radyo aracılığıyla sergiliyorlardı (Çeçen, 1990: 201).

Folklor, tarih ve müzecilik kolları *derleme* işlerine ağırlık veriyorlardı. Merkez büroda bu konuda kurulan arşiv için halkevlerinden sürekli olarak yörelerinden topladıkları malzemeleri göndermeleri isteniyordu. Türk kültür tarihinin yazımında esas olacak folklor ve etnografya malzemesinin halkevleri arşivlerinde derlenip toparlanması ülkemizdeki bilimsel çalışmalar açısından da önemli bir aşama olacaktı. Gelecekte bir ulusal müze kurulmasının ilk adımı olarak halkevleri merkez bürosunda oluşturulan arşiv Halkevleri gibi yaygın bir örgütün katkılarıyla her an genişlemeye ve ilerlemeye elverişli bir yapıda idi. Nitekim bu arşivin katkılarıyla Ankara’da ilk olarak “ Halkevleri Ulusal Giyim Sergisi” açılıyordu (Çeçen, 1990: 203). Derlenen malzemenin yapılacak olan bilimsel çalışmalara temel hazırlaması ve ileride kurulacak olan ulusal müzeye katkı sağlaması düşüncesi halkevi şubelerinin halk kültürünün

korunması anlamında yaptığı önemli adımlardı. Ancak derlenen malzeme işleve geçememiş ve yapılan akademik çalışmalar, sempozyumlar teoride kalmış düşünülen ulusal müze kurulamamıştır.

5. Koruma Yönünden Halkevlerinin Müze ve Sergi Şubesi Faaliyetleri

Halkevleri tarih ve müze kolunun amaçları zengin bir tarihsel birikimi olan yurdumuzun tarihini araştırmak, tarihi anıtları halka tanıtmak ve sevdirmek, bunların bilgisiz ve duygusuz insanlar tarafından tahrip edilmesinin önüne geçmek, halka tarih kültürü ve tarih terbiyesi vermek, güzel ve nadir Türk eserleri ile etnografik kıymeti olan eşyayı toplamak, saklamak ve korumaktır (İğdemir, 1974: 26).

Öncelikle belirtilmelidir ki halkbilimdeki “ulusçu” anlayışla derlenen malzemenin arşivlenmesi ve ardından çeşitli kuramlar etrafında değerlendirilerek çıkarımlarda bulunma süreci zamanla geride kalmış ve yerini halk kültürü verilerinin yaşatılarak, formel ve informal yollarla aktararak ve belki de en önemlisi uygulayarak koruma yani geleceğe taşıma yollarına gidilmiştir. Bu noktada tarih ve müze şubesinin amaçları değerlendirilecek olunursa; bu tür çalışmalar ülkemizdeki folklor çalışmalarının ilk devrelerinden biri olarak derleme ve arşivleme safhasıdır. Yukarıdaki tanımda da belirtildiği gibi amaç “toplamak, saklamak, korumak”tır. Ancak belirtilen “koruma” işlevsel olarak halk kültürü malzemesinin kullanılması, müzelerde canlandırılması değil sadece muhafaza edilmesi saklanmasıdır. Dursun Yıldırım’ın tasnifine göre ise halkevlerinin gerçekleştirdiği bu faaliyetler gerçekleştirildiği tarihler itibariyle Türk folklor çalışmalarının “dergici devresi”[†] içerisinde yer almaktadır. Halkevlerinin çıkartmış olduğu dergilerde bu devreye katkı sağlamıştır denilebilir.

Arzu Öztürkmen’in *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik* adlı kitabındaki ifadeleriyle: Halkevlerinde bilgi derlemeye ve yaymaya yönelik diğer bir şube de Müze ve Sergi şubesiydi. Türk Ocakları’ndan beri hep gündemde olan yerel etnografi müzelerinin altyapısını oluşturmaya yönelik bu faaliyetler de folklorun materyal kültür alanına ilişkin derlemeler yapmayı planlamaktaydılar. Halkevleri talimatnamesine göre müze grubunun amaçlarının bir kısmı şöyle belirlenmiştir:

“Verit veya para imkânı varsa satın alma suretiyle tarihi değeri olan eski yazular, kitap kapları, tezhipler, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar ve nakışlar gibi ulusal kültür belgeleriyle eski ulusal kılıklar, oyalı yazmalar, çevreler, eski kılıçlar, yatağanlar, tüfenkler, tabancalar ve her türlü silahlar, sedef, altun, gümüş v.s. kakmalar ve oymalar gibi türk etnoğrafya belgelerini toplamaya çalışmak yolu ile yerel müzelerin genişlemesine ve kurulmasına hizmet eder” (Öztürkmen, 2006: 81).

Tanımda belirtilen “koruma” muhafaza etmeden öteye gidememiş bir korumadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar çok değerlidir. Çünkü 20.yy’ın ilk yarısında Anadolu coğrafyasında yer alan, yaşayan halk kültürüne dair verilerin toplanması ve onların gelecek kuşaklar tarafından da en azından bilinmesi yönünde halk kültür malzemesinin toplanması da bir aktarım sürecidir. “Gelecek kuşaklar tarafından bilinmesi” ifadesi teknolojinin ve modernleşmenin getirdiği süreçte örneğin tarım aletlerinde “kullanılmama”dan dolayı kaybolmaya yüz tutan kimi malzemenin tanınması olarak algılanmalıdır.

6. Halkevi Müze ve Sergi Şubesi’nin Çalışmaları

Türkiye’de tarih ve arkeoloji alanında yapılan çalışma faaliyetler, Cumhuriyet döneminin bu sahaya verdiği önem boyutunda yürütülmüştür. Türkiye’de Cumhuriyet’in İlan’ından önce İstanbul’da Arkeoloji Müzelerinden başka müze bulunmazken Cumhuriyet’in İlan’ından itibaren 15 sene gibi kısa bir dönemde ülkenin çeşitli merkezlerinde oluşturulan

[†] Dursun Yıldırım tarafından Türkiye’de folklor çalışmaları beş devre halinde kategorize edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. YILDIRIM, Dursun (1998). *Türk Bitiği*, Akçağ, Ankara.

müzeler bu husustaki çalışmaların verimli sonuçlarını ortaya koyması bakımından önemli olmuştur.

Halkevi tarih çalışmaları, müze çalışmalarıyla birlikte yürütülmüş olup bu şubenin tarih bakımından yapacağı işler, 1940 yılı halkevleri çalışma talimatnamesinde; "Tarih ve müze şubesi ayrıca halkevinin bulunduğu yerde resmi müze varsa, arkeolojik eserlerle onları zenginleştirmeye, eksiklerini tamamlamaya çalışmak. Yoksa tedarik edecekleri eserleri, en yakın resmi müzeye göndermek veya müze tarafından alınmasını temin için haber vermek, eski eserleri fazla bulunan yerlerde resmi müzenin kurulması için ilgililerle işbirliği yapmak" şeklinde belirtilmiştir (Toksoy, 2007: 159).

Tarih ve müze şubesinin bu amaca varmak için takip ettiği yol, mahallî ve millî tarihle umumî tarih konuları üzerinde yazıların yazılması, konferansların verilmesi, sergilerin düzenlenmesi olmuştur. Bütün bu vasıtalar kullanılarak halka aydınlatıcı bilgiler sunulacaktı. Mahallî tarih hakkında yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda ele geçen bilgiler yayınlanacaktı. Ayrıca resmi makamlarla, eğer varsa çevrelerindeki müzelerle temas ve işbirliği sağlanacak, bölgelerindeki eski eserlerin korunmasına yardım edilecekti. Her yerde ele geçen eski vazo gibi taşınabilir eşyalar ve küp parçalarının tarihî kıymetleri olduğu vurgulanarak, halkın bu tür eşyaları koruma altına almaları istenmiş ve bunun tarihi bir ödev olacağı vurgulanmıştır (Toksoy, 2007: 160).

1932'den 1951'e kadar geçen süre içinde halkevleri, sanat ve kültür etkinlikleriyle Türkiye'de toplumsal gelişmenin öncüsü olmuştur. Özellikle bu şubenin uğraştığı hususlar devletin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin programında ise bu amaç 47. maddede; "Müzelerimizi zenginleştirecek kıymetteki tarihî eserlerin toplanmasına ve bu maksatla harfiyat yapılmasına ehemmiyet verilecek ve genellikle eski eserlerin tasnifine ve icap edenlerin yerinde iyi muhafazasına itina olunacaktır" şeklinde tespit edilmiştir (Arık, 1947: 115).

Bu madde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 5. Büyük Kurultayı'nda tespit edilmiş olup 6. Kurultay'ın programında ise; "Halkevimizin tarih ve müze şubelerin, millî kültürümüzün ve halk terbiyesinin çok önemli cephesi üzerinde çalışmaktadırlar. Partimizin programında tarih ve medeniyetimizi öğrenme yolu ile memleketin kabiliyet ve kudretini, özüne güvenme duygusunu sağlamaya, bu arada tarihî eserlerin toplanmasına, eski eserlerin tasnifine ve korunmalarına önem vereceği bildirilmiştir. Halkevlerimizin tarih ve müze şubeleri bu maksadın gerçekleştirilmesi uğrunda çalışmalara geniş halk topluluklarında bu bilincin uyandırılması yolu ile katılmaktadırlar.

Müze, tarih ve folklor şubelerinin kurulup yaşatılmasındaki üçüncü sebep ise; "Halkevlerinin bütün yurda dal budak salmış olması ve gittikçe daha da zenginleşmesinden durumunda bulunmasından dolayı, devletin müze, depo teşkilatı ne kadar genişlerse genişlesin milletin varlığına dayanan halkevleri kadar yayılma imkânı bulamaması dolayısıyla bu şubeye ihtiyaç duyulmuştur" (Toksoy, 2007: 160).

Çünkü Türkiye, müze, tarih ve folklor bakımından dünya ile yarışabilir zenginlikte bulunuyordu. Bu zenginliği *korumak, tanıtmak, değerlendirmek* ihtiyacı bakımından ise en muhtaç durumda olduğu da bir gerçektir. Devletin büyük üniversite şehirleriyle, turizm merkezlerine verebildiği devlet müzeleri, bazı illere kurabildiği bölge müzeleri, yine bazı kasabalara yerleştirdiği *müze depoları* pek seyrek örenlere, kazı yerlerine verdiği beklentiler, bu büyük vatanın tarih, arkeoloji, güzel sanat, müze, kazı, turizm arşiv hazinelerini tam mânâsıyla korumaktan elbette ki o dönem için uzak görünüyordu. Zaten medeni dünyanın her yerinde tarih kaynakları, sanat ve arkeoloji eserleri hatta müzeler yalnız bağlı olduğu bakanlığa dayanarak *yaşatılmıyor, işletilemiyor ve geliştirilemiyordu*. Bu kaynakların, bu hazinelerin yaşayıp değerlendirilmesi çok kere ve çok yerlerde eski eserlere dost cemiyetlerin yardımına bağlı bulunuyordu. Türkiye'de ise bu türlü derneklerin hem dereceleri azdı, hem de faydalı olmaları daha bir hayli zaman istiyordu. İşte halkevlerindeki müze, tarih ve folklor şubeleri gelişmiş

ülkelerde kurulan bu türlü dernekleri daha mükemmel ve daha geniş bir şekilde Türkiye'de temsil ediliyordu.

O gün devlet eliyle kurulabilecek en küçük arkeoloji ünitesi depolar ve müze memurlukları olarak kabul ediliyordu. Bu çeşit mahallî müzelerin değeri de önemi de çok büyüktü. Çünkü tarih ve sanat kaynağı olan eserleri daha ilk bulunduğu yerde teşkilata aktarıp yok olmalarına memleketten kaçırılmalarına müsaade etmeyeceklerdi. Fakat bu teşkilatın da kurulması, faydalı ve canlı olarak yaşayabilmesi, müze ruhunun tarih ve sanat eseri zevkinin doğmasına bağlıydı. O ruh ve o hava yaratılmazsa depo ve müze kapısı kilitli kalır ve nadir sayıda bilginin, nadir olarak uğradığı küçük bir devlet dairesi olarak kalırdı. İşte bu ruhu, bu havayı yaratmak için müze, tarih, folklor şubesinin kurulması, şuurlu olarak işlenmesi gerekiyordu. Bir müzeyi açacak ve sonra da yaşatacak malzemeyi de ancak bu şubeler yapabilecekti (Toksoy, 2007: 163).

Anadolu etnografyası ile ilgili bütün malzemeler toplanacak, halkevlerinde ve odalarda bu alanla ilgili köşeler, odalar hazırlanacak ve halka sunulacaktı. Heykel, çanak. Çömlek, yazma kitap, minyatür, cilt, tezhip işi, kürsü, kapı, eski para, madalya, şamdan gibi eserler tespit edilip hemen satın alınacak veya satın aldırılarak koruma altına alınacak, albüm veya kataloğu yapılarak neşredileceklerdi. Bu tür eserler merkezlerde toplanacak kaybolmamaları için tedbirler alınacaktı. Ayrıca uzmanlar tarafından bu malzemelere ait bilgiler toplanacaktı (Arık, 1947: 115).

Halkevinin müze, tarih ve folklor şubesinin programının ayrıca diğer amaçları da şu şekilde tespit edilmiştir;

- Mimarlık eserleri, gerek umumi gerekse hususi binalardaki tavan, pencere, kapı ocak gibi sanat eserlerini tespit ederek fotoğrafını plan resmini yaptırmak, yazıtı olanın, yazısını kopya etmek ve Türkçeye çevirmek.
- Bölgelerdeki vakfiyelerden o yerin tarihini aydınlatacak olanların suretlerini, fotoğraflarını almak, evkaf dairelerindeki vakfiyelerin suretlerini iyi okuyup okutmak şartıyla almak, şahıslara ve ailelere ait vakfiyelerden faydalanmak, bunları neşretmek.
- Şer'î mahkemelerin sicillerini tarif, sosyoloji bakımından taramak, bizzat bu defterlerin temizlenmesi, tasnifi, ciltlenmesi ve hülasalarının ve fihristlerinin neşredilmesini gerçekleştirmek.
- Bölgelerin geleneklerini, düğünlerini, gelin, bayram, sünnet olaylarını ve adetlerini tespit etmek (yazı film ve resimlerle)
- Bölgede yetişmiş veya orada ölmüş bilginlerin, sanatçıların, ediplerin, saz şairlerinin hal tercümelerini tespit etmek, yaymak.
- Atasözleri, maniler, türküler, halk şiirlerini toplamak, mukayeseli olarak neşredebeklere vermek yahut olduğu gibi neşretmek.
- Halk lehçelerini ve bu lehçeler arasındaki farkları tespit etmek.
- Bölge kitaplıklarında yahut şahısların elinde bulunan eski yazı, minyatür, tezhipli kitap, cilt, içindeki konu çok faydalı olan değerli eski eserlerin toplanması yahut kaydının yapılması fotoğraflarının alınması.
- Daha önceki devre veya Türk sanat eserlerine ait sütunlar, başlıklar, kabartmalar, lahitler, kürsü, kapı, mihrap, minber, ev, tavan, şamdan, kandil, sini, kazan gibi eserlerin ve eski yazıların resimlerini aldirmek.
- Bölgede anadan babadan kalma cönkler, yazma veya basma eki kitapları araştırıp bulmak, kimler tarafından kimin için yazıldıklarını tespit etmek (Arık, 1947: 123).

Sonuç

Halkevlerinin ve müze ve sergi şubesinin yapmayı planladığı ya da yaptığı folklor ve etnografya çalışmaları, çalışmaların halka bütünleşmesi yönünde gösterilen çabalar yukarıda ifade edilmiştir. Makalenin özü itibariyle üzerinde durulması gereken asıl konu; bu çalışmaların, halkevlerinin kapanmasından yaklaşık yarım yüzyıl sonra UNESCO tarafından ortaya konulan kültürün korunmasına yönelik sözleşmelerin, tavsiye kararlarının özellikle “somut olmayan kültürel mirasın korunması” bağlamında nerede durduğudur.

Halkevleri, belirtildiği gibi kültür koruma yaklaşımlarının henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde “kültürümüz kayboluyor ve bunu korumalıyız” endişesiyle yaptığı çalışmalarla belirli düzeyde bir koruma refleksi geliştirmiştir. Ancak yapılan çalışmaların çoğu somut kültürel mirasın korunmasına yöneliktir. En basit örnek olarak yukarıda da sayılan; “sütunlar, başlıklar, kabartmalar, lahitler, kürsü, kapı, mihrap, minber, ev, tavan, şamdan, kandil, sini, kazan” gibi birtakım maddi mirasın derlenmesi planlanmıştır. Bu tarz bir koruma refleksi elbette ki maddi kültürel unsurların çeşitliliğinin geleceğe taşınması anlamında değerlidir. Böyle bir çalışma örneğinin; bir “sini”nin yörelere göre gösterdiği işleme tarzının ve biçimsel özelliklerinin farklılığının ortaya konulması anlamında önemlidir. Ancak bu ulusal kalıtın oluşturulma süreci yani somut olmayan aktarım süreci göz önünde bulundurulmamıştır. Böylelikle farklı üslupların aktarımı, yaşatılması ve buna bağlı olarak korunması sağlanamamıştır. Bu, halkevlerinin çalışmalarının olumsuzlanması olarak düşünülmemelidir çünkü bu farkındalığın hâlâ ve yeterince içselleştirilmemiş olduğu bugün yapılan derleme faaliyetlerinde de görülebilmektedir.

Halkevlerinin “Somut Olmayan Mirasın Korunması” bağlamında düşünülebilecek çalışmaları ise genellikle “atasözleri, maniler, türküler, halk şiirlerini toplamak” gibi sözel kültür ürünlerinin derlenmesidir. Bu refleks ise halkbiliminin bilimsel anlamda bir disiplin haline geldiği günden bugüne devam eden “yok olan sözel kültürün korunması gerektiği” düşüncesiyle derleme faaliyetlerinin temel çalışma alanlarından biridir.

Diğer taraftan halkevi müze ve sergi şubesinin gerçekleştirmeyi planladığı derlenen halk kültürü malzemeleri ile bir “ulusal müze” kurma fikri ise gerçekleştirilememiştir. Ülkemizde halkevlerinden sonra da “ulusal müze” ya da “açık hava folklor müzeleri” kurma çalışmaları devam etmiştir. 1960'lara gelindiğinde halkevlerinin kapatılması üzerinden yaklaşık 10 yıl sonra yine bu fikir etrafında ve H. Zübeyr KOŞAY'ın gayretleriyle Ankara'da Etnografya Müze'si kurulmuştur. Ancak bu müze ile de istenilen düzeyde bir “koruma” gerçekleştirilememiş ve halk kültürüne ait birkaç malzeme, arkeolojik kalıntıların yanında camekânlar içinde sergilenmekten öteye geçememiştir. Daha sonra 1985 yılında yapılan “Açık Hava Müzeleri Kurma İmkânları Sempozyumu” ve 2002, 2004 yıllarında Gazi Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirilen, “Türkiye’de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları” ve “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesine” dair sempozyumlardan sonra da somut adımlar atılamamıştır.

Netice olarak halkevlerinin ve özelde müze ve sergi şubesinin yaptığı çalışmalar genel itibariyle somut olan mirasın korunmasına yönelik çalışmalardır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması farkındalığının olmaması; ülkemizde halkevlerinin işleyişini sürdürdüğü dönem itibariyle, bugün yerel düzeyde kültürleri etki altına alan ve yok olmalarına neden olan kitle iletişim araçları ve teknoloji ile varlığını güçlendiren kültürel anlamda bir küreselleşmenin, kentleşmenin çok baskın olmayışı ve de halkbiliminin çalışma sahasının henüz derleme ve değerlendirme sürecinde olması “koruma” faaliyetlerini somut olan kültürel miras üzerine yöneltmiştir. Bugün yapılması gereken ise halkbiliminin üçüncü aşaması olan “uygulama” alanına yönelmek ve yerel kültürel değerlerin küresele sunulması için uygulama alanının faaliyet alanlarını kurulmasını ve sahip olunan kültürel birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- ALTUNBAŞ, Aysun ve ÖZDEMİR (2012). *Çığdem, Çağdaş Müzecilik anlayışı ve Ülkemizde Müzeler*, Ankara, (<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf?0>).
- ARIK, Remzi Oğuz (1947). *Halkevlerinde Müze, tarih ve folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ankara.
- ÇEÇEN, Anıl (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevlere*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- ERBEK, Güren (1985). "Açık hava folklor müzeleri ve el sanatları", *Folklor ve Açık Hava Müzelerini Kurma İmkânları Sempozyumu Bildirileri*, 13-15 Haziran 1985, Ankara.
- İĞDEMİR, Uluğ (1974). *Halkevlere ve Halkodaları, Atatürk ve Halkevlere*, Ankara: Halkevlere Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları.
- OĞUZ, M. Öcal (2008). (Editör), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Baskı.
- OĞUZ, M. Öcal (2002). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OĞUZ, M. Öcal (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ÖZKASIM, Hale ve ÖGEL (2005). Semra, "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi", *İTÜ Dergisi/B, Sosyal Bilimler*, Cilt:2, Sayı:1, ss:96-102, Aralık.
- ÖZTÜRKMEN, Arzu (2006). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞİMŞEK, Sefa (2002). *Bir İdeolojik Seferberlik deneyimi Halkevlere 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- TOKSOY, Nurcan (2007). *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevlere*, Orion Yayınevi.
- YILDIRIM, Dursun (1999). *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.